

CHAPLIN NO. 7

RÖVID ERESZTŐGYALU

Erőt sugárzó, ugyanakkor elegáns az 1880 körül gyártott Chaplin No. 7

Pauló Tamás
ny. faipari mérnök-tanár

Az 1850-es évek elejétől az Egyesült Államok gazdasága rohamos fejlődésnek indult. Az 1861 és '65 között lezajlott polgárháború ugyan némileg visszavetette a gazdaság bizonyos területeit, de a fegyvergyártás és a hozzá kapcsolódó területek (vaskohászat, fémmegmunkálás) még intenzívebb fejlődésen mentek át.

A polgárháború után az újraépítés a korábinál is több munkát jelentett. A lakáskultúra változásai, az új bútorfajták, a járműgyártás hatalmas arányú fejlődése mind több és több szakembert és a viszonylag sok gépműhely ellenére sok kéziszerszámot igényelt. A háború után a korábbi cikkekben több újdonsággal bemutatott Stanley cégé volt a vezető szerep a kéziszerszámgyártás területén. Ők kezdték el a fémből készült, hosszú élettartamú faipari szerszámok gyártását. 1865 és

1875 között az Amerikai Szabadalmi Hivatalban több mint 4000, a faiparhoz (elsősorban a szerszámokhoz) köthető újítást jegyeztek be és engedélyeztek. A Stanley cégen kívül számos, az óházában (Írország, Anglia, Hollandia, Franciaország) alapokat szerzett kiváló gépész, konstruktőr, mester fejlesztett ki a munkákat könnyítő, azok minőségét javító új típusú szerszámokat, vagy csak apróbb-nagyobb módosításokat. Az újítások, szabadalmak egy részét a

nagyobb cégek azonnal igyekeztek felvásárolni, hogy azokat felhasználják vagy betegyék a páncélszekrény mélyére, hogy más ne tudja ezeket működtetni (akárcsak ma).

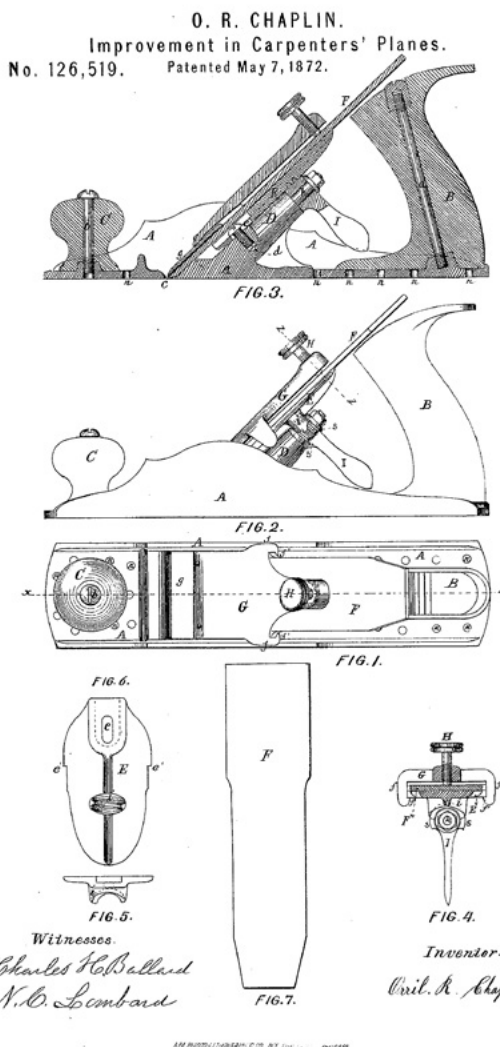
Az 1860-as évek végén főleg a keleti part északi államai tekinthetők az újítások és a műszaki fejlesztés élharcosainak. Ide érkeztek a bevándorlók a korszak legkiforrottabb és legnagyobb tudással rendelkező európai országaiból sok évtizedes

szakmai múlttal. Ekkor már a helyi vasöntödék és fémmegmunkáló üzemek nem háborús fegyvereket gyártottak, hanem igyekeztek a fejlett technológiát a polgári élet területére átcsoportosítani. A Connecticut államban élő Bailey ekkor fejlesztette ki az acélból öntött faipari kéziszerszámok sokaságát (melyek utódai a mai napig gyártásban vannak).

Hozzá hasonlóan mérnökök, gépészek, feltalálók hada dolgozott ezen a területen. Jelen cikkemben a közelmúltban baráti-gyűjtő körben felbukkant szerszámkülönlegességet és annak szakmai történetét szeretném bemutatni.

A fémből készült rövid eresztőgyalu jelenleg a Néprajzi Múzeum egyik faipari restaurátorának tulajdonában (és használatában) van. Az előző tulajdonos Magyarai Ferenc faszobrász édesapja volt, aki évtizedekig dolgozott az Iparművészeti Múzeumban megbecsült műbútorasztalosként. Ott napi szinten használta a gyalut. Halála után fia ajándékozta jelenlegi tulajdonosának.

A gyalu márkája: CHAPLIN, típusa No. 7. A névadó és szabadalmaztató feltalálói, Orril R. Chaplin jó eszű és műszaki érzékű gépész volt Bostonban. Cipőipari gépeket gyártó üzemben dolgozott, ahol a gépek finommechanikai részleteit tervezte és adta gyártásba. A korra jellemzően jó felkészültségű és esztétikai vénával

Az 1872-es szabadalmi leírás

is megáldott fiatalember 1872. május 7-én jelentette be találmányát az Amerikai Egyesült Államok Szabadalmi Hivatalában, ahol a 126.519-es lajstromszámot kapta. A minden porcikájában fémből készült gyalu már az induláskor a korábbi és korabeli hasonló szerszámokhoz képest legalább öt újdonságot tartalmazott:

1. Mind a hátsó markolat, mind az első markolatgomb fényezett acélöntvényből készült.
2. A késtartó tönk csavarokkal állítható magasságban.
3. A késrögzítő (klipsz) két oldalról karommal kapcsolódik a késtartó tönkhöz.
4. A klipszre szegecselt acéllemez a leszorításon túl egyben a forgácstörő szerepét is ellátja.

5. A kés emelését-süllyesztését egy, a késtartó tönk hátuljára rögzített, nagy menetemelkedésű karral lehetett szabályozni.

A felsorolt újítások mind a gyors és pontos állíthatóságot, a könnyű munkavégzést és a hosszú élettartamot biztosítják. A szép formájúra kialakított oldallemezsek, melyek az élük felé egészen elvékonyodtak, sokkal elegánsabb, kecsesebb összehatást eredményeztek, mint a konkurens STANLEY gyaluk. Természetesen a legjobb termék is csak megfelelően előkészített és kellően megdolgozott piacon adható el, gazdaságos gyártói háttér meglétével. A Chaplin gyaluk gyártásában sokak mellett az

A klipszre szegecselt acéllemez forgácstörő

A szabadalom részét képező késtönkemelő

alábbi urak és vállalkozások tettek számos erőfeszítést:

- Charles Ballard (Worcester) – feltaláló, fegyverműves, aki az első Chaplin gyalukat legyártotta
- Iver Johnson – fegyvergyáros, aki a későbbiekben a Chaplin gyaluk sorozatgyártását végezte.
- Tower and Lyon – szerszám-forgalmazó vállalkozás, amely a gyalukat forgalmazta és a reklámtevékenységet végezte
- Arms Co. – szintén a forgalmazásban vett részt.

Az első bemutatkozások és a jó reklám miatt a Chaplin gyaluk eladási statisztikái folyamatosan javultak a '70-es és a '80-as évek során. Természetesen a fejlesztési munka nem állhatott le, hiszen a konkurencia rendkívül erős volt. Az acélmarkolatok hideg tapintása miatt a '80-as évek elejétől áttértek a többi cég által is használt famarkolatokra, majd 1880-tól a tartósság miatt visszatértek a fémre. Ekkor viszont a hideg tapintást elkerülendő, az acél magra kb. 2 mm vastag kemény gumibevonatot vulkanizáltak. 1885-től bővítették a termékcsaládot a szintén fémből készült marok- vagy blokkgyalúval, melyet több típusban is gyártottak. 1895 után jelent meg egy külön kar, mely egy

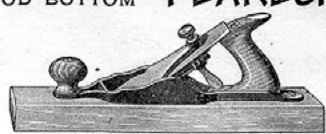
excentrikus tárcsa segítségével jobbra-balra tudta a kést billenteni. 1890 körül kezdték a nagy, súrlódó felületet jelentő gyalutalpat hosszanti barázdákkal kialakítani, jelentősen javítva ezzel a gyalu könnyed siklását. 1900-ra a zömmel a Tower and Lyon cég által forgalmazott gyaluk és egyéb Chaplin szerszámok száma 27 volt.

Az évtizedek során többször változott a gyaluk felületkezelése is. Így az eleinte polírozott acél után megjelent a fekete zománccfestés (japánozás), a faelemek lakkozása, a részleges gumiburkolatok és a nikkelezés is. A piacon közben egyre szaporodtak a konkurens cégek, akik mind több, munkát megkönnyítő

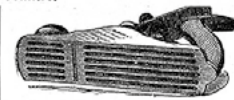
tudtak fennmaradni. A kisebbek a csökkenő eladások miatt kevesebbet tudtak fejlesztésre fordítani és nem is nagyon volt hova fejleszteni, hiszen lassan megjelentek az első kézigépek. Munkájukat nehezítették az amerikai piac időnkénti pénzügyi hullámvölgyei is, melyekben esetenként cégek százai dőltek be. Sajnos a sok negatív hatást az egyébként nagyon rugalmasan működő Chaplin gyalukat gyártó és forgalmazó cégek sem tudták kivédeni, így 1914-ben befejeződött a Chaplin gyalu több mint 40 éves története. A Chaplin gyalukból mára nagyon kevés maradt meg. Az aukciós fórumokon a gyűjtők hatalmas összegeket fizetnek egy-

October, 1887. CARPENTRY AND BUILDING. xxix

CHAPLIN'S PATENT IRON AND WOOD BOTTOM PLANES.

Jack and Jointers. *Jack Plane—Nos. 77, 78.*

Smooth Plane, Corrugated Bottom. **OUR NEW WOOD BOTTOM PLANES.**

These planes (with a smooth face) have been in the market for many years, obtaining a steadily increasing trade as they have become known. We claim for them the utmost simplicity of construction, prompt adjustment and superior beauty of style and finish.

The clamp plate and lever are nickel-plated; the handle is of checkered rubber, which is stronger than any wood handle, and affords an easy, firm grip—made with sickled iron handle.

This Cut shows the surface of our new Corrugated Iron Planes. The corrugations afford ample air spaces, and reduce the traction and friction to the minimum. Same price as smooth face.

Corrugated Face.	Smooth Face.	Corrugated Face.	Smooth Face.
No. 202, Iron Smooth Plane, 7x1 1/2 in. Cutter..... \$1.00	No. 202, Iron Smooth Plane, 7x1 1/2 in. Cutter..... \$1.00	No. 211, Iron Jointer Plane, 8x2 1/2 in. Cutter..... \$6.75	No. 211, Iron Jointer Plane, 8x2 1/2 in. Cutter..... \$6.75
No. 203, Do. do., 8x1 1/2 in. do..... 3.50	No. 203, Do. do., 8x1 1/2 in. do..... 3.50	No. 212, Iron Smooth Plane, 9x1 1/2 in. Cutter..... 3.50	No. 212, Iron Smooth Plane, 9x1 1/2 in. Cutter..... 3.50
No. 204, Do. do., 8x1 1/2 in. do..... 3.50	No. 204, Do. do., 8x1 1/2 in. do..... 3.50	No. 213, Iron Smooth Plane, 10x1 1/2 in. Cutter..... 3.50	No. 213, Iron Smooth Plane, 10x1 1/2 in. Cutter..... 3.50
No. 205, Do. do., 8x1 1/2 in. do..... 3.50	No. 205, Do. do., 8x1 1/2 in. do..... 3.50	No. 214, Iron Smooth Plane, 11x1 1/2 in. Cutter..... 3.50	No. 214, Iron Smooth Plane, 11x1 1/2 in. Cutter..... 3.50
No. 206, Do. do., 8x1 1/2 in. do..... 3.50	No. 206, Do. do., 8x1 1/2 in. do..... 3.50	No. 215, Iron Smooth Plane, 12x1 1/2 in. Cutter..... 3.50	No. 215, Iron Smooth Plane, 12x1 1/2 in. Cutter..... 3.50
No. 207, Do. do., 8x1 1/2 in. do..... 3.50	No. 207, Do. do., 8x1 1/2 in. do..... 3.50	No. 216, Iron Smooth Plane, 13x1 1/2 in. Cutter..... 3.50	No. 216, Iron Smooth Plane, 13x1 1/2 in. Cutter..... 3.50
No. 208, Do. do., 8x1 1/2 in. do..... 3.50	No. 208, Do. do., 8x1 1/2 in. do..... 3.50	No. 217, Iron Smooth Plane, 14x1 1/2 in. Cutter..... 3.50	No. 217, Iron Smooth Plane, 14x1 1/2 in. Cutter..... 3.50
No. 209, Do. do., 8x1 1/2 in. do..... 3.50	No. 209, Do. do., 8x1 1/2 in. do..... 3.50	No. 218, Iron Smooth Plane, 15x1 1/2 in. Cutter..... 3.50	No. 218, Iron Smooth Plane, 15x1 1/2 in. Cutter..... 3.50
No. 210, Do. do., 8x1 1/2 in. do..... 3.50	No. 210, Do. do., 8x1 1/2 in. do..... 3.50	No. 219, Iron Smooth Plane, 16x1 1/2 in. Cutter..... 3.50	No. 219, Iron Smooth Plane, 16x1 1/2 in. Cutter..... 3.50

The Adjustable Mouth Smooth Plane is a new feature, and meets with a great deal of favor.

TOWER & LYON, MANUFACTURERS, 95 CHAMBERS STREET, NEW YORK.

FOR SALE BY THE HARDWARE TRADE.

Az 1887-es Tower and Lyon hirdetésben a gyalu már keménygumi markolatot kapott (balra fent)

újítással rendelkeztek. Bonyolult, tagolt felületek kigyagulásához a Stanley kialakította a kombinált gyalukat. Nem utolsósorban pedig kb. 1895-től rohamosan terjedtek az elektromos gépekkel felszerelt faipari vállalatok. A jó minőségű, hosszú élettartamú, esztétikus kéziszerszámok aranykora leáldozóban volt. Csak az igazán tőkeerős nagy cégek

egy jó állapotban lévő, ritka típusért. Lehet, hogy Magyarországon a barátomé az egyetlen példány, aki igen nagy becsben tartva nap mint nap dolgozik vele. ■

